

Sü Čen-fu 徐振輔 (Tchaj-wan)

Sü Čen-fu (Hsu Chen-Fu), absolvent entomologie na Národní tchajwanské univerzitě a čerstvý magistr geografie, je nadšeným průzkumníkem složitých vztahů mezi divočinou, přirozeným přírodním prostředím a kulturou vytvořenou člověkem. Výzkum ho zavedl i do těch nejodlehlejších koutů světa, včetně Tibetu a arktických oblastí Sibiře, díky čemuž mohl svá díla obohatit o řadu bezprostředních, autentických postřehů. Vypravěčský talent i smysl pro faktografickou stránku prokázal již v debutovém románu *Zkrocení modré ovce* (2021), který se zabývá pozvolna mizějící krajinou i kulturou Tibetu. Již prvotina tak autorovi vynesla několik ocenění, včetně prestižní Tchaj-wanské ceny za literaturu. Jeho podmanivý způsob vyprávění čtenáře okamžitě vtáhne – a v druhém plánu vzbuzuje vděčnost za to, jak komplexně provázaný je svět, ve kterém je nám dáno žít.

úryvky z knihy *Zkrocení modré ovce* přeložil Ivo Pajorek

Zkrocení modré ovce

I

Toho dne v poledne jsem zrovna doma sbíjel dřevěnou lavičku, když jsem najednou zvenčí zaslechl, jak někdo křičí, že začíná schůze. Potom se ozvalo i zaklepání na dveře a zatímco já bez reakce vymýšlel nějakou výmluvu, ten člověk vtrhl přímo dovnitř. Byl to Tsewang Norbu v pracovním oděvu a šortkách a s dřevěnou holí za pasem. „Strýčku,“ naléhal na mě opakovaně: „Rychle, pojďte. Později už nic neuvidíme.“ Zeptal jsem se ho, koho že to lapli tentokrát. Odpověděl, že prý odhalili zahraničního agenta a že ho zastřelí hned poté, co skončí sebekritiky. „Od všerejšího večera se vůbec necítím dobře.“ Zíral jsem do dlaně a řekl: „Vypadá to, že krev už přestala téct.“ Chytil mě za ruku, aby se podíval: „Ále, to přece není možné, vždyť jste zdravý jak řípa.“ „Taky už nejsem nejmladší.“ Ale stejně jsem všeho nechal, odložil nářadí a vešel do ložnice, abych se převlékl.

Toho dne bylo ve Lhase nečekané vedro, pára samým horkem stoupala k obloze, asfalt se kroutil a vlnil a auta se na něm pohupovala jako lodě. Kráčeli jsme po silnici Jü-tchuo do centra města a kapky potu nám stékaly po zádech. Cestou jsem spatřil pár dětí na kolech, která jim evidentně nepatřila. Vezly roli plakátů popsaných velkými znaky a kbelík s lepidlem. Jakýsi stařeček prodával u krajnice zázračnou medicínu domácí výroby a další trhovce nabízel z bambusového košíku obří shnilé ryby.

Na křižovatce si jeden mladík postavil fotoaparát, aby si zvětšil na film staré šlechtické sídlo, v němž byla nyní jedna z kancelářů velitelství Rudých gard.

Netrvalo dlouho a dostihli jsme celé procesí, v jehož středu jsme spatřili provinilce odsouzené k sebekritice ve starobylých šatech. Byli ověšeni zářivými předměty, které symbolizovaly Čtyři přežitky, a tváře měli potřené inkoustem, aby vypadali ještě ošklivější a vzbuzovali větší posměch. Na hlavách nesli vysoké klobouky a před hrudí museli držet těžké dřevěné cedule, na nichž bylo v tibetštině napsáno: „Svrhněme všechny kravské demony a

hadí duchy.“ Nemálo se jich donedávna těšilo slávě, ale teď už někteří tloukli do gongu a přitom vykřikovali: „Jsem reakcionář a gangster!“ Příslušníci Rudých gard, všichni nakrátko ostříhaní a odění do slušivých uniforem, s nadšením mávali Rudými knížkami předsedy Maa a přitom je celí rozdovádění hnali středem silnice jako ovce. Po obou stranách vše rozjařeně pozorovaly rozvášněné davy. Občas někdo přiběhl a uštědřil jednomu z nebožáků pár ran pěstí, našly se i děti, které po nich hodily kamenem, načež si dřeply vedle silnice a smály se jako pominuté.

Prošla kolem nás už hezká řádka lidí, ale slibovaný agent z ciziny nikde. „Možná ho odvedli. Pojdme se podívat na Náměstí Nových pořádků,“ odtáhl mě stranou Tsewang Norbu. „Běž sám, z těch tlampačů u chrámu Džókhang mě bolí hlava,“ řekl jsem. „No tak to musíš vydržet. Vždyť je to otázka třídního uvědomění,“ odpověděl.

Na takzvaném Náměstí Nových pořádků před chrámem Džókhang se dříve vykládaly buddhistické sútry a konaly slavné zkoušky z debatování. Dnes tam propagandistické týmy kromě pořádání sebekritik zpívají písně, tančí, hrají divadlo a občas promítají po širém nebem filmy. Když jsme dorazili, na náměstí už se tísnilo více než tisíc lidí a ve vzduchu vlály tucty rudých praporů. Na pódiu, odkud dříve promlouvali buddhističtí mniši, byla zřízena provizorní tribuna, za níž visel velký portrét předsedy Maa. Po stranách se skvěly nápisy „Veliký vůdce“ a „Veliká komunistická strana Číny“. Přes mezery mezi lidmi přede mnou jsem zahlédl, jak nahoru vyvedli jednoho z vůdčích kádrů. Jmenoval se Ceng. Ruce měl svázané za zády a odevzdaně klečel. Improvizovanému procesu velel mladý muž, jemuž mohlo být něco přes dvacet let. Fackoval klečícího soudruha do obličeje složkou s dokumenty a křičel do mikrofonu: „Měl bys jít s pravdou ven. Trest určíme podle toho, jak se ke své vině postavíš!“ Mladík zatáhl muže za vlasy a ukázal dozadu na osm slov vyvedených v obřích znacích: „Zapírání znamená přísnější trest. Přiznání je polehčující okolnost.“

Pan Ceng moc dobře věděl, oč jde, a nevypadal ani za mák vystrašeně. Zatímco se hroužil do sebekritiky, nezapomněl poděkovat stranickým organizacím a soudruhům z Rudých gard, že mu uštědřili hned na začátku tvrdou lekci a on se tak mohl vyvarovat daleko větších prohrešků. Když domluvil, postupně k němu přistoupili všichni příslušníci Rudých gard, aby mu uštědřili políček na tvář.

Dalšími na řadě byli středoškolští učitelé z Lhasy. Na jednom provazu jich bylo navázáno celkem šest. „Spravedlivě rozhořčení“ studenti přednesli projev, ve kterém odhalili tyto reakcionáře mezi autoritami v akademickém prostředí. Potom vůdce shromáždění přiblížil mikrofon, aby zesílil hluk fackování, a nakonec také učitele vyzval k sebekritice. Ne každý byl však v záležitostech revoluce tak zběhlý jako pan Ceng. Někteří se tak snažili všechna obvinění popírat, jiní zase jen naříkali, což však vedlo jen k tomu, že museli trpět o to více. Jakmile veřejná kritika skončila, byli strženi z pódia dolů a museli několikrát obejít uličkami hanby v Barkoru, než je vystřídal zase někdo jiný.

Celé shromáždění se už začínalo chýlit ke konci, když tu před náměstím zaparkovalo několik vojenských nákladáků, které okamžitě upoutaly pozornost davů. Lidé ustoupili, skupina vojáků vyklidila tribunu a se zbraněmi na prsou se jala bedlivě střežit prostor. Potom dvojice mužů v uniformách vyvekla na pódium zločince. Táhl ho za podpaždí jako hadrového panáka.

Důstojník poklepal na mikrofon a začal předčítat obvinění. Ostrý tón hlasu a úřední jazyk způsobil, že okolí prostoupila jakási až obřadní atmosféra. Ukázalo se, že muž na pódiu byl onen takzvaný zahraniční agent. Ačkoli mu přednesli obvinění z celé řady nejrůznějších zločinů, ve skutečnosti se prostě před pár měsíci pokusil uprchnout do Indie s mladou milenkou, jenže je uviděli a nahlásili silničáři a oni se pak stali snadnou kořistí pohraničníků, kteří je eskortovali zpět. Po dopadení prý byli i s dívkou vyslýcháni odděleně ve dvou malých místnostech. Zatímco ona se ke všemu přiznala, mladík mlčel jako hrob. Kvůli třídnímu původu dostal nálepkou kontrarevolucionáře. Výslech proběhl loni v zimě a poté ho drželi ve vazbě nejméně pět měsíců, takže si vlastně ani nejsem jistý, zda byl ten v obličeji bledý muž v danou chvíli ještě živý, nebo už mrtvý. Dívku prý ve vězení dost týrali, ale po pouhých dvou měsících zase propustili.

Armáda se politických kampaní nikdy neúčastnila, takže bylo zřejmé, že se nechystá veřejná kritika ve stylu těch, jichž jsme byli svědky před malou chvílí. Nešlo o správnou stranickou linii, ani o to, kdo se jak staví k revoluci nebo jak se revoluce staví k němu, nýbrž o zradu vlasti! Po přečtení obvinění byl vynesena rozsudek: odsouzený bude za účasti veřejnosti popraven zastřelením na popravišti na severním předměstí. Poté, co vojáci muže odvedli, jsem také s davem zamířil na sever k popravišti u mostu. Na opuštěném blátivém břehu už seděl na malé stoličce odsouzenec na smrt s obličejem natočeným k Řece Tekutých písků. U vody ještě tiše postávalo několik ptáků. Muž byl složitě svázan provazy a za zády měl upnutou dřevěnou desku. Sklopený obličej mu zakrývaly dlouhé vlasy a vůbec nijak nereagoval na okolní svět.

Asi deset metrů od něj stálo několik vojáků, opodál velitelé a ještě dál odtud vše pozorovaly chladné oči davu. Přihlížející zachovávali posvátné ticho. Za touto podívanou je přivedl velký strach, ale také zvědavost.

Ověření totožnosti, přečtení oficiálního rozsudku. Jeden z vojáků si nabil pistoli a vydal se zezadu k odsouzenci. Jeho pohyby byly klidné a naprosto přesné. Jeho náhradník zůstal v pohotovosti na původním místě. Zašustění písku při každém došlápnutí na té desetimetrové vzdálenosti prosvištělo stojatým vzduchem a zakouslo se mi do uší. Každý další krok byl pomalejší, každý další zvuk říznější.

Šedobílý říční břeh odrážel pálivé sluneční světlo, které bodalo do očí. Vzduch byl rozpálený a vlhký jako někde na ostrůvcích daleko v jižních mořích. Když voják zvedal zbraň, aby zamířil muži na záda, pistole při každém pohybu vrhala odlesky. „Pal!“ Ve vzduchu se okamžitě rozptýlil obláček kouře ze střelného prachu. Jakmile zvuk výstřelu dospěl ke skalní stěně na protějším břehu, odrazil se zpět a za dvě sekundy zazněla ozvěna tak silná, až vznikl dojem, že byly vypáleny dvě kulky.

Vyplašení ptáci se vznesli a odletěli k jižnímu úbočí hor. Popravčí se dotkl mužovy hrudi a všichni se v ten moment otřásli. Toho večera se nikdo nezmínil o mrtvých ani o živých. Všichni vášnivě diskutovali o takových věcech, jako že je v červnu na náhorní plošině nečekané vedro a vlhko jako ve vnitrozemí a že převládají jižní větry, jako by se snad Indický oceán přemístil na druhou stranu hor. Potom po příjemně chladivé noci někdo brzy zrána našel na dolním toku řeky tělo oné dívky, které se nepodařilo utéci. Vyhladovělá uprchlice si chtěla nožem vyříznout z břicha nestrávené jídlo, našla tam však jen čtyřměsíční plod. Aktivisté tím byli neskonale

pohoršení a z tlapačů propagandistických vozů se ozývaly jejich hlasité odsudky.

II

Slyšel jsem, jak si lidé vyprávěli, že Tsewang Norbu zemřel kvůli frakčním sporům. Tehdy všichni dokázali rozlišovat jen na revolucionáře a reakcionáře a nedokázali si představit, že štěpné linie se mohou objevit i mezi příznivci revoluce. Nedlouho poté, co byly ve Lhase v roce 1966 založeny Rudé gardy, sem přibýly také Rudé gardy z vnitrozemí, aby s nimi navázaly styky. Mimořádně zdatnými propagandisty a agitátory byli zejména nohsledi a pomahači předsedy Maa z Pekingů.

Jakmile nabyly na síle, rozštěpily se Rudé gardy do dvou názorových skupin: první z nich byla povstalecká klika Gyenlog (celým názvem Lhaské hlavní velitelství revolučních povstalců), druhou pak konzervativní klika Nyamdrel (celým názvem Hlavní velitelství velkého sdružení revolučního proletariátu). Zatímco členy kliky Gyenlog se stávali především mladí lidé ze středních a pedagogických škol ve Lhase, dále příslušníci automobilových čet a pracovníci cementárny, kliku Nyamdrel tvořili spíše studenti Vysoké školy národností, zemědělci, pastevci a někteří starší obyvatelé.

Jablkem sváru mezi oběma frakcemi bylo, zda je Čang Kuo-chua hoden svržení, nebo naopak podpory. Čang Kuo-chua byl nejvyšším velitelem Tibetského vojenského okruhu; starý revolucionář, který v 50. letech velel 18. revoluční armádě při vpádu do Tibetu. Nedávno k této záležitosti proběhla masová debata v Paláci kultury. Obyvatelé poslouchali, jak se revolucionáři na pódiu sváří, zda je Čang Kuo-chua dobrý, nebo špatný člověk, a podle toho, na jakou stranu se klonili, si posouvali židle doprava nebo doleva. Někdy byli výmluvnější povstalci, to se pak lidé rozeběhli na levou stranu; jindy zase zazněl zdravý rozum z řad konzervativců a lidé stěhovali své židličky zase zpět. Obě strany si při vysvětlování vypomáhaly citacemi předsedy Maa, obě věřily, že mají pravdu a že ti druhí jsou bídní reakcionáři. Náměstek ministra tehdy bránil velitele tak rozlíceně, až se mu rozechvěly a zmodraly rty, načež vši silou praštil do stolu; zlomil si tři prsty a na desce stolu zůstal plytký otisk jeho dlaně.

Když se dnes lidé potkávají, jako první vždy zaznívá otázka na příslušnost ke konkrétní frakci. Pokud si v tomto ohledu zanotují, bývají si cizinci bližší než rodiče, v opačném případě se mohou rozkmotřit a obrátit proti sobě i vlastní bratři. Pokud při příchodu do města nastražíte uši, zjistíte, že se liší i obsah hlášení z tlapačů na střeších domů. Zatímco například vysílací stanice Komunikačního oddělení a kláštera Ramoche patří pod kliku Nyamdrel, takže se z nich doslechnete, že Čang Kuo-chua je veliký bódhisattva, který osvobodil Tibet, stanice chrámu Džókhang, klášterní školy Si-te a kláštera Tengyeling spadají pod kliku Gyenlog, takže téhož muže kritizují jako zástupce největší mocenské kliky.

Pod rouškou noci křižují ulice vysílací vozy obou frakcí a celým městem se ozývají jejich slogany. Když se někdy vydám do centra něco vyřizovat, stávám se svědkem toho, jak příslušníci obou frakcí soupeří o to, kdo rozdává více svých revolučních plátek, a kde je to jen možné, vylepují své plakáty popsané velkými znaky.

V podobném slovním zostouzení a pranýřování vynikají zejména literární a umělecké kruhy.

Gyenlog provozuje svůj vlastní soubor tibetské opery a činoherní soubor, zatímco konkurenční Nyamdrel se zaměřuje na místní operu Čchin, zpěv a tance. Všechny ty písně a divadelní inscenace se navenek mohou tvářit neškodně, ale v hloubi skrývají bodavý osten nepřátelství.

Z pohledu aktivistů s jasně vymezeným postojem je i samotný prostor města rozdělen na dvě části a náhodný vstup na nepřátelské území vyvolává ty nejstrašnější obavy. Kdosi tak jednou přešel ulici a beze stopy zmizel. Za několik dní ho našli mrtvého v zuboženém stavu; jeho tělo bylo pohozené daleko za městem. Takto napjatá a konfrontační atmosféra nedávno nabrala podobu skupinového násilí. Nejprve lidé pobrali do rukou praky, hole, cihly a lovecké nože, aby postupně přešli na podomácku vyráběné zbraně a granáty. Když později davy vyloupily arzenály v Čhamdu a Tramu, vyzbrojily se soupeřící kliky novými pistolemi, samopaly a kulomety. Proslychá se, že vojenský okruh to tiše schvaloval, vždyť jak jinak by se prostí lidé mohli jen tak vloupat do armádou střežených skladů zbraní a poznat, které náboje patří do kterých zbraní?

Celé poslední dva dny jsem přemítal nad tím, že napíši něco pro Tsewanga Norbua, ale dlouho jsem nedokázal vzít do ruky pero. Často jsem si vzpomněl na toho mladíka, který si jednou rozhalil kabát, poplácal se hrdinsky po hrudi a řekl mi: „Zemřeme-li během revoluce, alespoň se nezpronevěříme lidu ani svým ideálům, a v příštím životě budeme svými vlastními pány.“

Frakční boje vyvrcholily právě den předtím, než bylo jeho tělo nalezeno u něj doma. Vzpomínám si, že jsem to odpoledne v Barkoru navštívil starého lékaře tibetské medicíny s tím, že si zaznamenám nějaké tradiční znalosti. Nedaleko právě vysílala stanice chrámu Džókhang. Jakmile hlasatel dočetl nejnovější zprávy z Pekingu, ozval se smíšený sbor, který začal hrdě a exaltovaně zpívat cosi jako hymnu Gyenlogu: „Pozvedněte hlavy vstříc Velkému vozu a v srdci pomněte na Mao Ce-tunga, na Mao Ce-tunga. Udej mi směr, když se ztratím, sviť mi na cestu, když padne temná noc...“

Později jsem se doslechl, že lidé z Nyamdrelu se na to dobře připravili a nachystali léčku. Aniž by hnuli brvou, obklíčili zmíněnou vysílací stanici dvěma velkými reproduktory, a dříve než píseň o Velkém vozu dozněla, ještě hlasitěji spustili svou vlastní hymnu: „Píseň svého srdce věnuji Lidové osvobozené armádě“. „Suo, ja-la-suo! Věnuji ji svým bližním v Lidové osvobozené armádě za to, že nás pomohla osvobodit od útlaku a miliony nevolníků se tak mohly stát svými vlastními pány; za podporu Levice, dělníků i rolníků. Velká proletářská kulturní revoluce přinesla nové pořádky. Přinesla, ach, přinesla nové pořádky!“

V tu chvíli Gyenlog naráz svou píseň utnul a z tlampačů se ozval řev přecházející až do ochraptění: „Rozmáčkňte Čang Kuo-chuaovu hlavu na kaši! Konzervativci jsou zločinci a jako takoví si zaslouží deset tisíckrát zemřít!“ Pak někdo vyšplhal na obvodovou zeď, začal házet kameny a střílet po všem, co se hýbalo. Příslušníci Nyamdrelu venku sami vykřikovali: „Co podporuje Mao Ce tung, podporujeme i my, proti čemu se staví Mao Ce-tung, proti tomu se stavíme i my...“

Na obou stranách se divoce blýskaly zbraně. Poté, co obě kliky stály téměř hodinu proti sobě, se Gyenlog pokusil probít z obklíčení a u hlavní brány došlo k přímým bojům. Tou dobou už byly shromážděny jednotky z pevnosti Lhasa a šířilo se, že půjdou potlačit chaos a

převzou kontrolu nad chrámem Džókhang. Následně s využitím vojenské převahy skutečně udeřily od zadní brány. Když bojovníci z Nyamdrelu viděli, že mají podporu vojáků, následovali je a vnikli dovnitř. Chrám se rázem změnil v bojiště; kulky létaly na všechny strany a večerní oblohu projasňovaly záblesky výbuchů.

Džókhang už dávno není tím chrámem, jakým býval. Po incidentu v roce 1966 jeho zlaté střechy ztratily lesk a interiér se proměnil v úřadovnu pro zničení Čtyř přežitků, kde se skladovaly zkonfiskované předměty z širokého okolí.

Jakmile uvnitř došlo místo, prostě spálili všechny posvátné knihy, rozbili sochy Buddhy a pak je zahodili do řeky Lhasy. Někteří Buddhové se potopili, jiní pluli dále po proudu. Toho dne se na mostech shromáždily davy lidí, aby sledovaly, jak po řece odplouvají myriády Buddhových těl.

Od té doby už v chrámu Džókhang nezůstalo nic kromě jediné sochy dvanáctiletého Buddhy Šákjamuniho, již obrali o všechny šperky a jejíž umělecky ztvárněný povrch „zkrášlili“ vlastními řezbami. Zůstala z něj vlastně jen nahá šedivá lidská postava, sedící osaměle v lotosovém sedu pod zámkem v potměšilé buddhistické síni kdesi v hloubi chrámu Džókhang.

Nedlouho poté se chrám stal základnou Nyamdrelu a poté ho znovu obsadil Gyenlog.

Schoval jsem se v domě s rodinou onoho starého tibetského lékaře a vlastně ani přesně nevěděl, co se venku děje. Mezi výstřely však všichni zaslechli, jak z vysílací stanice hraje neznámá píseň. Jen hrstka lidí, která často „odposlouchávala nepřátelský rozhlas,“ věděla, že jde o americký song All Along the Watchtower. Ten svobodný a nespoutaný zpěv jako by podrýval víru, ale zároveň byl vírou samotnou. Jen škoda, že kvalita zvuku byla tak tristní; někdo to asi tajně nahrál z rádia.

Uprostřed té šílené kakofonie lidé s rozřezanými břichy a vyhrzlými vnitřnostmi z posledních sil vykřikovali slogany. Mrtví a zranění končili na jedné hromadě, odkud je na jednoduchých dřevěných vozících přepravovali ke vchodu do nemocnice. Písně mezitím nepřestávaly hrát... ta ta ta... trr trr... prásk... ta ta ta... do toho přicházely zvuky ze Síně Slunečního svitu v druhém podlaží chrámu Džókhang.

Tehdy byli obyvatelé zpěvem poblouznění, později se však vyhýbali jakýmkoli zmínce o něm. Když však v noci klesne teplota, spousta z nich znovu zaslechne nezřetelnou ozvěnu té hudby, která putuje sem a tam v hlubinách klidného města. Snad je na vině terén říčního údolí.

Brzy ráno zpravodaj jedné z frakcí objevil těla Tsewanga Norbua a jeho otce u nich doma. Vyšetřovatelé našli v domě dvě místa dopadu kulek: první na stěně, druhé na zemi; a také tři nábojnice z pistole vzor 64. Soudě podle nepořádku na místě činu došlo mezi oběma muži k fyzickému konfliktu. První otcův výstřel měl mířit synovi na břicho, druhý měl vyjít do hrudi během souboje. Před smrtí ještě otec navázal na revoluční zápal svého syna, s nímž na stěnu napsal kostrbatě „Ať žije předseda Mao,“ a dopsal pod to stejný nápis v tibetštině. Potom se znovu chopil pistole a střelil se do hlavy od pravého ucha. Kulka vyšla horní částí ucha levého a ve zdi po ní zůstala malá díra, z níž trčel chomáček spálených vlasů. Jediným problémem bylo, že pistole vzor 64 nebyla na místě činu nikdy nalezena a vojáci z posádky už nic dále nevyšetřovali.